

LEVE DE INTELLIGENTIEBELASTING VAN JAN TINBERGEN

(Onder Economen, DDL 23 november 2002)

door

Hans van Mierlo

Het rapport over een ander systeem van studiefinanciering van het CPB brengt ons terug naar het roemruchte idee voor een ‘intelligentiebelasting’ van Jan Tinbergen. Dat idee is veertig jaar later eigenlijk nog springlevend en daarmee was Tinbergen zijn tijd dus ver vooruit.

Soms komen oude voorstellen jaren later weer terug op de politieke agenda en lijkt er dus niets nieuws onder de zon. Sommige problemen worden niet opgelost en blijven voortdurend in de aandacht. Daarmee komen ook de voorgestelde oplossingen voor die problemen telkens terug. Dat betekent niet dat er intussen geen vooruitgang is geboekt in de economische wetenschap. Wél, dat er in de beleidsdiscussie pijnlijke knopen moeten worden doorgehakt waartoe maar al te vaak de bereidheid ontbreekt. Studiefinanciering is zo’n heikel probleem waarbij pijnlijke keuzes onvermijdelijk zijn maar niet worden gemaakt.

Waar gaat het om? Een academische studie is kostbaar. Vanuit economisch gezichtspunt moeten collegegelden kostendekkend zijn. Alleen dan kunnen studenten de goede keuze maken en huidige kosten (van tijd en geld) afwegen tegen toekomstige baten (van meer inkomen op de arbeidsmarkt). Als de kosten per studierichting verschillen, moeten kostendekkende collegegelden ook variëren naar dure en goedkope studierichtingen, bijvoorbeeld medicijnen versus economie. Dat levert echter een paar problemen op. Wie kan een rationele afweging maken van huidige kosten en toekomstige baten? Immers, de ‘cost gaet voor de baet uit’ en dan moet de toekomst worden verrekend. Daarnaast leidt collegegeldverhoging tot verschillende niveau tot ongelijke toegang: niet iedereen zal bereid of in staat zijn om hoge collegegelden te betalen.

Om dat laatste probleem op te lossen moet de prijs van onderwijs dus omlaag. Dat kan door subsidiëring aan de aanbodzijde of aan de vraagzijde. Aan de aanbodzijde kan dat door collegegelden te heffen die onder de kostprijs liggen. Dat is verkapte subsidiëring waarvan ook de hogere inkomens profiteren. Aan de vraagzijde kan dat door een combinatie van studiebeurzen (die niet hoeven te worden terugbetaald) en studiefinanciering (leningen die wél moeten worden terugbetaald). Dat leidt in feite tot inkomensafhankelijke prijzen voor onderwijs: collegegelden verschillen in zo’n systeem naar studierichting én naar inkomensniveau. Dertig jaar gesol met studiefinanciering in Nederland laat zien, dat er geen consequente keuzes worden gemaakt. Dan weer inkomensafhankelijk, dan weer niet. Dan weer prestatieafhankelijk, dan weer minder. Dan weer meer beurs om niet, dan weer meer leningen. Om over collegegeldverschillen maar helemaal te zwijgen.

Het CPB heeft vorige maand twee voorstellen doorgerekend: een ‘sociaal leenstelsel’ en een ‘academicusbelasting’. Bij een sociaal leenstelsel schiet de overheid de kosten van collegegeld en beurzen met een lening voor. Ex-studenten betalen deze lening terug door een vast percentage van hun inkomen af te lossen. De rente op de lening bevat een risico-opslag of solidariteitspremie, waardoor de kosten worden gedekt van diegenen die niet volledig hun schulden aflossen. Hoe hoger die opslag, des te meer de afgestudeerden met voldoende inkomen bijdragen en des te meer herverdeling naar ex-studenten met een laag inkomen. Bij een academicusbelasting schiet de overheid beurzen en collegegelden voor door uitgifte van staatsobligaties. Ex-studenten betalen gedurende hun hele werkende leven een vast percentage van hun inkomen terug aan de overheid.

Het tarief van de academicusbelasting is zo hoog, dat de bijdragen van ex-studenten bij elkaar opgeteld gelijk zijn aan de rente en aflossing van de staatsschuld die voor beurzen en collegegelden is gemaakt. Hogere inkomens betalen meer terug en compenseren zo de verliezen die ontstaan, doordat ex-studenten met lage inkomens weinig terugbetalen.

Op die manier worden in één klap veel problemen tegelijk opgelost. Een student kan zelf de afweging maken of hij met de studie van zijn keuze straks veel geld zal verdienen of niet. Als hij een studie kiest met het oog op een hoger inkomen weet hij, dat hij daarvan straks een groter gedeelte van zijn inkomen aan academicusbelasting zal moeten afdragen. De eventuele verschillen in collegegeld spelen geen rol meer, want die worden door de overheid verrekend in het leenbedrag. Op die manier wordt de student in staat gesteld een betere keuze te maken. Daarnaast wordt de gelijke toegang niet belemmerd. Iedereen wordt in staat gesteld de beste studierichting te kiezen, niet gehinderd door kostenoverwegingen van nu maar geleid door winstverwachtingen voor later.

In essentie komt zo'n stelsel overeen met het oude idee van Jan Tinbergen voor een belasting op intelligentie. Voor zover intelligentie de studiekeuze bepaalt en niet afkomst, en voor zover studiekeuzes consequenties hebben voor de inkomensverdeling, leidt een 'intelligentiebelasting' dus tot een meer gelijke inkomensverdeling en tot een betere studiekeuze. Daarmee is zowel de verdelende rechtvaardigheid gediend als de collectieve welvaart. Het CPB-rapport laat zien, dat Jan Tinbergen met zijn idee van een 'intelligentiebelasting' zijn tijd ver vooruit was. Hij is dus terecht onze eerste en tot dusver enige Nobelprijswinnaar economie geweest!

Prof Dr J.G.A. van Mierlo is hoogleraar Openbare Financiën aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Universiteit Maastricht. Email: h.vanmierlo@algec.unimaas.nl